

УДК 303. 211: [330.357*316.42]

І.П. СОЛОВІЙ¹, М.П. МЕЛЬНИКОВИЧ²

КОНЦЕПТУАЛЬНІ РАМКИ ОЦІНЮВАННЯ ДОБРОБУТУ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ЛІСОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Проаналізовано сутність понять «якість життя» та «добробут» з погляду підходу еколого-економічної теорії. Особливу увагу звернено на значення лісових екосистем для забезпечення добробуту лісозалежних громад гірських територій. На основі аналізу наукових публікацій та власних досліджень виявлено тісний взаємозв'язок між рівнем добробуту громад та потоком послуг лісових екосистем. Досліджено підходи для оцінювання якості життя та добробуту громад, що використовують міжнародні організації, а також уряди різних країн на місцевому, регіональному та державному рівнях. До актуальних проблем лісового господарства віднесено відсутність процедур оцінювання і механізму плати за послуги екосистем, що надаються лісами, та механізму врахування цих послуг під час планування і виконання лісогосподарських заходів. Доведено, що добробут лісозалежних громад є важливим чинником, що може впливати на сталий розвиток лісового сектору, тому актуальним завданням є розроблення індикаторів добробуту та якості життя громад.

Ключові слова: добробут, якість життя, лісозалежна громада, послуги лісових екосистем, гірські території

Вступ. Термін «якість життя» використовують для оцінювання загального добробуту окремих осіб, громад чи суспільства загалом у різних країнах світу. Інститут наукової інформації (англ. *Institute for Scientific Information, ISI*) зафіксував у своїй базі даних 55000 посилань на термін «якість життя», що охоплюють широкий спектр наукових дисциплін [10]. Інколи цей термін використовують як синонім «економічного процвітання», припускаючи, що більший рівень доходів і споживання символізує більший рівень добробуту. Проте таке припущення поставили під сумнів такі дослідники як *Sen* (1985), *Nusbaum* (1995), *Diener & Lucas* (1999), *Easterlin* (2003) [15, 16, 27, 30].

Поняття «якості життя» відрізняється від поняття «рівень життя», яке ґрунтується в основному на показнику рівня доходів, тоді коли «якість життя» характеризується не лише показниками багатства і зайнятості, а й стану довкілля, фізичного та психічного здоров'я населення, освіти, відпочинку й дозвілля, соціального стану [28].

Показники добробуту, рівня якості життя (вживають як синоніми) вимірюють забезпеченість населення тими чи іншими благами та їх значущість для людського розвитку. Розуміння згаданих понять відображає розвиток науки і суспільства, продуктивних сил і виробничих відносин. Сьогодні дедалі більше схиляються до думки, що добробут характеризує забезпеченість населення як матеріальними, так і духовними благами [1, 5].

Під *добробутом* розуміють також певний стан задоволення потреб індивідів, суспільства, певний досягнутий рівень корисності, сформований на-самперед кількістю доступних благ (залежно від створеного багатства, зумовлених ним доходів та їх розподілу).

Під *економічним добробутом* розуміють цінність для особи, домогосподарства чи населення (залежно від масштабу аналізу) споживання ринкових і неринкових, матеріальних і нематеріальних, приватних та суспільних товарів і послуг [37].

Згідно з теорією суспільного добробуту, вимірюють добробут шляхом аналізу поточного стану і динаміки ВВП та нерівності розподілу багатства (доходів). Найбільш поширеним показником економічного розвитку сьогодні є ВВП. Проте, як зазначає *R. Costanza* [11], ВВП не є адекватним вимірником добробуту суспільства в умовах, коли відбувається перехід від т. зв. «порожнього світу» до «наповненого» – зі зростанням економіки розмір екосистеми залишається постійним, а масштаб економіки відносно екосистеми, яка містить її в собі, весь час збільшується. У контексті «порожнього світу» рукотворний капітал був обмежувальним чинником, тоді як природний і соціальний капітал були у надлишку. У такому контексті логічним здавалось не брати до уваги екологічні та соціальні (зовнішні) ефекти, оскільки вони були передбачуваними, і, звичай, вирішуваними.

¹ СОЛОВІЙ Ігор Павлович – член-кореспондент Лісівничої академії наук України, доктор економічних наук, професор кафедри екологічної економіки, Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна. Тел.: +38-032-239-27-78. E-mail: soloviy@yahoo.co.uk

² МЕЛЬНИКОВИЧ Мар'яна Петрівна – аспірант кафедри екологічної економіки, Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна. Тел.: +38-032-297-03-88. E-mail: mariana.melnykovych@ukr.net

Вважаємо, що показники «якості життя» не повинні ґрунтуватися лише на матеріальній забезпеченості людини. Протягом багатьох років дослідники намагались зрозуміти як врахувати той факт, що зростання доходів не робить людей щасливими в довгостроковій перспективі.

У багатьох працях зазначено відсутність кореляції між ВВП та сталим національним доходом, між ВВП і добробутом нації. Вимірювання рівня добробуту нації сьогодні наближається до визначення доходу, сформульованого Дж. Гіксом у 1946 р.: “дохід – це максимальна кількість благ, яку особа може спожити упродовж певного періоду часу і залишитись наприкінці цього періоду на тому ж самому рівні добробуту, що й на початку”. Іншими словами, це „максимальний рівень споживання, якого можна досягти, зберігаючи загальний запас капіталу неушкодженим”.

У 2009 р. лауреат Нобелівської премії *J. E. Stiglitz* очолив комісію, яка на замовлення тодішнього президента Франції Н. Саркозі підготувала звіт про стан та перспективи вимірювання економічного розвитку та добробуту [31], де йдеться про те, що для визначення добробуту населення потрібно враховувати «коефіцієнт щастя». Деякі країни (напр., Великобританія, Бутан) та міжнародні організації розраховують такі показники як індекс валового національного щастя чи індекс щасливої планети.

Tim Kasser у книзі «Висока ціна матеріалізму» (2003) доводить, що люди, які зосереджені на матеріальному споживанні, яке є для них втіленням добробуту, менше щасливі і більш вразливі до фізичних, так і психічних захворювань. Матеріальне споживання понад реальними потребами він називає “зпсутою їжею”, що куплена без потреби. *Richard Easterlin* дослідив, що добробут тісно корелює зі станом здоров’я населення, рівнем освіти, сімейним станом і значно менше корелює з рівнем доходів. *Richard Layard* опублікував книгу «Щастя: уроки нової науки», де синтезує багато ідей про добробут і приходиться до висновку, що нинішня економічна політика не поліпшує щастя населення і вважає, що саме “щастя повинно стати метою політики. Необхідно виміряти показник національного щастя та проаналізувати його динаміку, а також проаналізувати наскільки зростання ВВП корелює зі зростанням національного щастя”. *Robert Frank* у книзі «Лихоманка розкоші» («*Luxury Fever*», 2000) також приходиться до висновку, що національний добробут зростає, коли ми споживаємо менше природних ресурсів і проводимо більше часу з сім’єю і друзями, працюємо для громади, підтримуємо рівень фізичного і суспільного здоров’я, радіючи природі. Багато науковців наголошують на величезному внеску у добробут людини послуг природних екосистем.

Отже, *добробут* – це міра задоволення економічних, екологічних та соціально-культурних, духовних потреб членів суспільства.

Поняття добробуту лісозалежних громад. Поняття добробуту чи якості життя лісозалежних громад, як і інших громад, містить не тільки показники економічного розвитку (наприклад, доходи на душу населення, зайнятість), але і показники якості до-

вкілля, соціально-культурний та духовний рівень розвитку. Важливими складовими компонентами, що характеризують добробут певної громади, є рівень освіти, виховання дітей, відпочинку й дозвілля, соціальні взаємовідносини між членами громади, стан довкілля (якість води, повітря, лісів та ін.). Важливим чинником у забезпеченні добробуту лісозалежних громад є доступ до лісових ресурсів [3, 5, 25, 26] та послуг лісових екосистем.

Лісозалежність громад визначається певним рівнем залежності місцевого населення від лісових ресурсів і послуг лісових екосистем.

Існує підхід до визначення поняття «лісозалежності», який орієнтований на визначення концентрації лісової галузі у певному регіоні [21]. Наприклад, залежність населення від певного виду виробництва розглядають як співвідношення зайнятості населення у конкретному виробництві до загальної зайнятості в регіоні. З урахуванням такого підходу для визначення «залежних» від певних ресурсів громад, аналітики часто припускають певний відсоток (поріг) залежності, за допомогою якого визначають ступінь залежності цих громад. Наприклад, в одному з досліджень сільських громад у США, науковці припустили, що залежні від сільського господарства громади – це громади, рівень зайнятості яких у сільському господарстві перевищує 20%, а доходи, принесені цією діяльністю, становлять більше ніж 20% від усіх доходів цієї громади. Проте в контексті сталого добробуту, що включає не тільки матеріальні, а й нематеріальні цінності, цей підхід є неправильним.

Запропоновано також інші підходи для визначення залежності громади від лісових ресурсів: (1) економічна залежність від лісового господарства та лісових ресурсів, що визначається часткою зайнятих у цих сферах; (2) зайнятість населення (зокрема самозайнятість) від виробництва з деревини; (3) площа або частка лісових земель у районі; (4) платежі лісового доходу, що надходять до органів місцевого самоврядування [38].

Дослідження добробуту лісозалежних громад [5, 25] тривалий час здійснюють у контексті концепції сталого суспільного розвитку. Проте тривалий час було поширеним помилкове уявлення про те, що сталість розвитку лісозалежної громади залежить насамперед від «сталого» потоку деревини на ринки, що забезпечить місцевим громадам зайнятість у лісовому секторі, а отже, й певний рівень доходів, який приведе до підвищення добробуту всієї спільноти [22].

Одним з перших таких соціально-економічних досліджень було вивчення лісозалежної громади Ліббі-Трой в американському штаті Монтана, опубліковане *Kaufman* (1946). Автор аналізує зайнятість у лісовому секторі представників цієї громади, вважаючи що рівень зайнятості характеризує «стабільність розвитку», зосереджуючи основну увагу саме на «добробут громади». *Kaufman* вважає, що створення ефективної економіки має важливе значення для добробуту, а ліси мають не тільки фінансову цінність як джерело деревини, а й естетичну цінність для місцевої громади.

Якість життя та добробут лісозалежні громади пов’язують з лісом та послугами лісових екосистем.

Аналізуючи екологічну і духовну складові добробуту, важливо зазначити, що ці громади мають багато переваг. Проте соціально-економічний розвиток таких громад має й недоліки, наприклад, висока зайнятість на низько кваліфікованих роботах, низький рівень зарплат, низький рівень освіти [5, 25].

Аналізуючи соціально-економічну складову добробуту лісозалежних громад гірських регіонів Карпат, можна виділити такі негативні чинники, що призводять до його зменшення: низький рівень доходів населення, незадовільний рівень розвитку підприємництва, низький рівень зайнятості та високий рівень безробіття населення, нелегальна трудова міграція, природне скорочення населення [3].

Сфери зайнятості сільського населення – лісове господарство, деревообробка, торгівля, місцеве самоврядування та власні підсобні господарства. Важливим напрямком діяльності населення в лісистих районах Карпат є збір і перероблення продукції побічного користування лісу (плодів, ягід, грибів, горіхів, меду, лікарських трав), туризм [24]. Мешканці гірських сіл ведуть підсобні господарства, особливо популярними тут є вирощування великої рогатої худоби, свиней та птиці, а також перероблення м'ясо-молочної продукції. Цьому сприяє наявність кормових ресурсів.

Отже, лісозалежні громади для забезпечення добробуту у широкому сенсі використовують не тільки економічні функції лісу, а й екологічні, соціально-культурні, естетичні. Для забезпечення *екологічної складової добробуту ліси*:

- виконують оздоровчі та санітарно-гігієнічні функції, нейтралізують шкідливі викиди в атмосферу, поглинають окис вуглецю та збагачують повітря фітонцидами;
- виконують захисні функції щодо охорони земель від водної та вітрової ерозії, повеней і паводків;
- виконують водоохоронні функції, закріплюють береги рік і водойм;
- виконують рекреаційні, естетичні та виховні функції;
- є об'єктами природно-заповідного фонду, середовищем для збереження унікальних ландшафтів і біорізноманіття.

У забезпеченні *економічної складової добробуту лісозалежних громад*:

- ліси є джерелом отримання деревини та не-деревних продуктів (гриби, ягоди, лікарські рослини тощо);
- ліси є базою розвитку мисливського господарства, туризму санітарно-оздоровчих закладів і місць відпочинку;
- захисні лісові насадження та полязахисні смуги підвищують врожайність сільськогосподарських культур, що в 2-2,5 рази перевищує втрати із вилучення земель на їх створення;
- ліси є джерелом формування ринку послуг для розвитку малого і середнього бізнесу;
- реалізація деревини, інших ресурсів лісу та надання послуг є джерелом надходжень від лісогосподарських підприємств до місцевих

бюджетів (24-25%) [2]. Особливо актуально це в умовах недофінансування місцевих бюджетів.

У забезпеченні *соціально-культурної складової добробуту громад*:

- лісове господарство створює робочі місця, покращує умови життя;
- ліси відкриті для доступу місцевого населення для їх життєзабезпечення (паливо, гриби, ягоди, випас худоби);
- місцеві громади отримують частину природної ренти від експлуатації лісових ресурсів на свій соціальний розвиток.

Значення послуг лісових екосистем для забезпечення добробуту громад гірських територій. Гори займають 24% площі планети, а 20% населення (1,2 млрд) живуть у горах чи навколо гір. Половина людства залежить від тих чи інших послуг, що продукують гірські екосистеми.

Послуги гірських екосистем роблять значний внесок у розвиток господарства як громад, що живуть у високогірних місцевостях, так і громад, що живуть у підніжжях гір.

Послуги екосистем – це вигоди, які отримують люди від екосистем. Вони охоплюють забезпечувальні послуги (продукти харчування, вода, деревина, паливо та ін.); регулятивні послуги, що впливають на регулювання клімату, паводків, стихійних лих, регулювання якості води та відходів; культурні послуги, які забезпечують рекреаційні, естетичні та духовні потреби людства; підтримувальні (грунтоутворення, кругообіг поживних речовин, фотосинтез) [6].

Гірські системи є найбільш вразливими екосистемами. Вони змінюються під впливом вулканічних і сейсмічних явищ і повеней та глобальних змін клімату, втрати рослинності і ґрунтів через нестачі практики ведення сільського і лісового господарства та добувної промисловості. Гірські екосистеми рухаються траєкторіями, що поєднують високі темпи змін у до-вкільлі з істотними економічними змінами. Сумарний ефект цих змін може змінити здатність екосистем забезпечувати критично важливі товари та послуги як для населення гірських територій, так і рівнинних.

Багато досліджень доводять, що природний капітал та послуги екосистем роблять значний внесок у добробут людей. Оцінення послуг екосистем та аналіз їх впливу на добробут людини на глобальному рівні здійснено у міжнародному проекті «Оцінка екосистем на порозі тисячоліття» [6].

Роль послуг лісових екосистем для забезпечення добробуту лісозалежних громад надзвичайно важлива. Ліс та лісові ресурси роблять значний вклад у добробут місцевого лісозалежного населення через надання лісовими екосистемами послуг забезпечення продуктами харчування, деревиною та не-деревними продуктами лісу, лікарськими травами, паливом, прісною водою, регулювання рівня вод та захист від паводків, вуглекислого газу та продукування кисню, регулювання клімату, боротьба з захворюваннями, відпочинок, естетичні цінності, духовні та культурні цінності.

Взаємозв'язок між рівнем добробуту громад та якістю послуг лісових екосистем. Добробут людей має багато складових компонентів, включаючи забезпечення основними засобами для життя, свободу вибору і дій, здоров'я, добрі соціальні відносини і безпеку. Екосистеми мають істотне значення для добробуту людей, оскільки вони надають забезпечувальні, регулятивні, культурні та підтримувальні послуги. Втручання у функціонування екосистем може збільшувати вигоди для людського суспільства або ж зменшувати їх. Тенденції останніх десятиліть стосовно зростання антропогенного впливу на екосистеми всього світу викликає стурбованість у зв'язку з наростанням несприятливих змін. Зміни якості послуг екосистем впливають на добробут людей такими способами:

- *Вплив на безпеку людини* (громади, країни) зумовлюється змінами у забезпечувальних послугах екосистем, від яких залежать як стан продовольчих ресурсів й інших благ, так і збільшення ймовірності конфліктів у зв'язку зі зменшенням ресурсів. Зміни в регулятивних послугах можуть впливати на частоту виникнення і силу повеней, посух, зсувів та інших катастроф. На безпеку можуть також вплинути зміни в культурних послугах, наприклад, коли втрата важливих культурних або духовних атрибутів екосистем призводить до ослаблення соціальних зв'язків громади. Ці зміни можуть вплинути на матеріальний добробут, здоров'я, свободу вибору, безпеку та якість соціальних відносин.
- *Доступ до основних ресурсів для забезпечення нормального життя* значною мірою залежить від забезпечувальних послуг екосистем таких як виробництво продуктів харчування, а також і від регулятивних послуг, таких як очищення води.
- *Здоров'я людей* тісно пов'язане як із забезпечувальними, так і з регулятивними послугами, враховуючи ті, які впливають на поширення шкідників – переносників збудників хвороб, що спричиняє поширення хвороботворних мікроорганізмів водними та повітряними шляхами. Здоров'я також може бути пов'язане з культурними послугами через рекреаційні та культурно-духовні послуги.
- *На соціальні відносини* впливають зміни в культурних послугах, які впливають на якість людського досвіду, рівень освіти.
- *Свобода вибору та дій* ґрунтується на багатьох компонентах добробуту людей і, таким чином, залежить від забезпечувальних, регулятивних, культурних і підтримувальних послуг екосистем.

Підходи до вимірювання добробуту населення з урахуванням вартості послуг екосистем. Для вимірювання справжнього рівня добробуту та якості життя громад важливим є врахування вартості послуг екосистем.

Обмеженість Системи національних рахунків, СНР (*System of National Accounts, SNA* – англ.) щодо характеристики добробуту примушує дослідників

виходити за її межі та розробляти комплексні індикатори, спрямовані на врахування внеску природного капіталу та соціальних аспектів. Як зазначає *A. Markandya* та інші, вперше *Y. J. Ahmad, S. El Serafy* і *E. Lutz* закликали до коригування традиційних національних рахунків у 1989 р., наголошуючи, що звичайний показник національного доходу та ВВП не відображає ані добробуту, ані довгострокових перспектив економіки [23].

В основі сучасних розробок показників добробуту лежить уявлення про те, що обсяг виробництва далеко не завжди характеризує добробут суспільства. Існують виробництва, які насправді призводять до зменшення добробуту. Як зазначають *J.R. Vincent* і *J.M. Hartwick*, „за своєю побудовою *SNA* не враховує всієї економічної діяльності або всіх товарів і послуг, що впливають на рівень людського добробуту. За невеликими винятками, вона зосереджена на товарах і послугах, що вироблені з використанням людської праці та інших факторів виробництва, що купуються і продаються на ринках” [37].

Прогресивною системою обліку показників діяльності, добробуту і сталості суспільного розвитку на цей час є розроблена ООН система інтегрованого еколого-економічного обліку фізичних і грошових показників (*System of Integrated Environmental and Economic Accounting of the United Nations, SEEA* – англ.). *SEEA* слугує базовою структурою для вимірювання тих аспектів сталості розвитку спільноти, що пов'язані з використанням природного капіталу. Вона перебуває на стадії вдосконалення (зміни людського / соціального капіталу, оцінка яких також є предметом гострих дискусій на тему сталості, не розглядаються в *SEEA*).

Традиційні макроекономічні індикатори (ВВП, ВНП) ігнорують деградацію довкілля. Зростання показників цих індикаторів за останні десятиліття зумовлене значною мірою ресурсно-виснажливим техногенним розвитком та забрудненням довкілля. Неадекватними вимірниками справжнього добробуту вважають ВДП та ВНП насамперед представники наукових шкіл екологічної економіки, зеленої економіки, фізичної економії [8, 9, 17, 29, 35].

Прихильники еколого-економічної парадигми, пропонуючи методики оцінювання добробуту, рівня якості життя (вживають як синоніми), таким чином вимірюють забезпеченість населення тими чи іншими благами та її результат для людського розвитку.

Економічно орієнтовані показники є найбільш застосовуваними індикаторами економічного добробуту населення (валовий внутрішній та валовий національний продукт (ВВП та ВНП), чистий внутрішній продукт (ЧВП), національний дохід (НД), індекс конкурентоспроможного розвитку (*Growth Competitiveness Index*) та індекс економічної свободи (*Index of Economic Freedom, IEF*).

Екологічно орієнтовані показники добробуту враховують стан довкілля (а деякі з них – вартість послуг екосистем). Найважливішими з них є: індекс екологічної сталості (*Environmental Sustainability Index, ESI*) і т.з. «екологічний відбиток» (*Ecological footprint, EF*), показник простору довкілля (*Environmental Space, ES*), показник життя планети (*Living Planet Index*).

Однією з поширених на практиці спроб оцінювання екологічного прогресу країн у контексті сталого розвитку є Індекс екологічної сталості [34] (*Environmental Sustainability Index, ESI* – англ.), який оцінює суспільний розвиток держав з екологічного боку і здатність країни охороняти довкілля. Індекс обчислено Центром екологічного законодавства та політики Єльського університету (США) для 146 країн світу та сформовано з 21 екологічного індикатора, які розраховували на основі використання 76 наборів екологічних даних про стан природних ресурсів, рівень забруднення навколишнього середовища в минулому і сьогодні, зусилля у сфері управління станом довкілля, здатність покращити екологічні характеристики та інше.

Окремі складові *ESI* [4] не забезпечують повного бачення сталого розвитку, проте інтегрований *ESI* є дієвим інструментом для прийняття рішень; показником, що вимірює екологічний поступ країни відносно усвідомлення суспільством потреби піклуватися про довкілля; ефективний засіб для порівняння країн. Індекс екологічної сталості може використовуватися як інструмент для прийняття рішень на аналітичній основі з урахуванням соціального та економічного вимірів добробуту.

Показник «екологічний відбиток» чи «екологічний слід» (*Ecological footprint, EF* – англ.) відображає міру впливу людини на середовище проживання, що дає змогу розрахувати розміри прилеглої території, потрібної для виробництва споживаних нами ресурсів і збереження відходів. Цією одиницею вимірювання можна визначити співвідношення між своїми потребами та обсягами екологічних ресурсів, що наявні у запасі. За допомогою вимірювання «екологічного відбитку» будь-який вплив на довкілля середовища переводиться у квадратні метри (гектари). Отже, «екологічний відбиток» показує до певної міри суспільний попит на екосистемні послуги, оскільки для кожної одиниці спожитої енергії чи матеріалу відома середня площа землі в одній чи кількох екосистемах, яка має забезпечити поглинання потоків відходів, пов'язаних із цим споживанням.

Показник простору довкілля (*Environmental Space, ES* – англ.) вимірює кількість енергії, невідновлюваних ресурсів, води, лісу, землі, які б могли бути використані для сталого розвитку економіки (використовує підхід життєвого циклу) і обчислюється для кожного ресурсу окремо. Його визначають на підставі оціненої доступної кількості ресурсу на глобальному рівні, поділеної на число світових громадян. *ES* дає уявлення про мінімальне потрібне та максимальне доступне використання ресурсу на душу населення.

Показник життя планети (*Living Planet Index* – англ.) відображає стан екосистем планети за певний відрізок часу та показує екологічний відбиток розміру і типу розміщення людських потреб для існування в цих системах. Потреби людства на планеті існування ресурсів, що належать екологічному відбитку, сьогодні перевищують відновлювану здатність майже на 30%.

Індекс природності (*Index of naturalness* – англ.) зосереджений на практичному застосуванні у сфері планування землекористування. Показник оці-

нюють у балах: від 10 (недоторкані природні системи з мінімальним антропогенним впливом) до 0 (рукотворні системи). Екологічні основи його визначення ґрунтуються на системному аналізі, а критерії діагностування та процедура практичного застосування пов'язані з картуванням [23].

Показники, орієнтовані на соціальну компоненту добробуту, показують рівень розвитку соціуму за певних економічних, політичних, екологічних умов. Це – *Gini*-індекс (вимірює нерівність розподілу соціальних і матеріальних благ між громадянами суспільства), індекс якості та безпеки життя (*Quality-of-life index, QLI*), індекс людського розвитку (*Human Development Index, HDI*) та індекс суспільства, заснованого на знаннях (*Index of Knowledge Societies, IKS*).

Передумовою соціального розвитку є *соціальна справедливість* – забезпечення рівного доступу громадян до всіх видів ресурсів для підтримки економічних передумов відтворення та розвитку людини, рівного доступу до засобів та установ охорони здоров'я, що забезпечують збереження здоров'я людини, як носія інтелектуального ресурсу, а також рівного доступу до освітніх та культурних потреб, як передумов інтелектуального розвитку.

***Gini*-індекс** [18] є мірою відхилення розподілу доходів (або витрат споживання) між членами суспільства від абсолютно рівного розподілу. *Gini*-індекс визначають як *Gini*-коефіцієнт, помножений на 100. Коефіцієнт розробив італійський математик Коррадо Гіні у роботі «Мінливість і несталість» (1912). *Gini*-коефіцієнт в основному використовують для виміру нерівності доходів, але його також використовують для виміру нерівності добробуту: 0 відповідає абсолютній рівності (усі мають рівні доходи), а 1 відповідає абсолютній нерівності.

Соціальний прогрес вимірюють за допомогою індексу якості і безпеки життя, індексу людського розвитку та індексу суспільства, заснованого на знаннях.

Індекс якості життя (*Quality-of-life index, QLI* – англ.) розробила міжнародна організація *Economist Intelligence Unit*. Він формується за допомогою таких індикаторів: ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності; середньої тривалості життя населення країни; рейтингу політичної стабільності і безпеки країни; кількості розлучених сімей на 1000 осіб; рівня громадської активності (активність профспілок, громадських організацій та ін.); різниці за географічною широтою між кліматично теплішими і холоднішими регіонами країни; рівня безробіття у країні; рівня політичних і громадянських свобод у країні; співвідношення між середньою заробітною платою чоловіків і жінок.

Індекс людського розвитку (*Human development index, HDI* – англ.) [36] розроблено у 1990 р. у рамках програми ООН (*United Nations Development Program, UNDP* – англ.) на основі трьох індикаторів: середньої тривалості життя населення, рівня освіченості, стандарту життя населення, що вимірюється ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ВВП за ПКС) – співвідношення цін на «кошик» із кількох сотень товарів і

послуг. Ці три індикатори становлять «середній показник»; за найкращих соціальних умов, створених для розвитку людини, він дорівнює одиниці, за найгірших – нулю. Цей індекс є комбінованим показником здоров'я, освіти та доходу, що застосовується для оцінки якісних аспектів розвитку. *HDI* свідчить не лише про збільшення обсягу виробництва, але й про його кінцевий результат – збільшення тривалості життя та освіченості.

Індекс суспільства, заснованого на знаннях, або компетенції суспільства (*Index of Knowledge Society, IKS* – англ.) розроблено департаментом ООН з економічного і соціального розвитку – *UNDESA*. В умовах інформаційного суспільства найдорожчим товаром є інформація. Згаданий індекс визначається трьома основними індикаторами: інтелектуальними активами суспільства; перспективністю розвитку суспільства та якістю розвитку суспільства. Вони формуються за допомогою 15 наборів даних про рівень охоплення молоді освітою та інформацією, інвестиційний клімат у країні, рівень корупції, нерівність розподілу матеріальних і соціальних благ (*Gini*-індекс), рівень дитячої смертності тощо.

Для вимірювання деяких аспектів розвитку суспільства використовують й інші показники [19, 20], зокрема: індекс бідності (*Poverty index*); індекс Робіна Гуда або Гувера (*Robin Hood index or Hoover index*); індекс Тейла (*Theil index*); індекс Сьюта (*Suits index*); індекс людської бідності (*Human Poverty Index*); індекс фізичної якості життя (*Physical Quality-of-life Index, PQLI*); індекси гендерного розвитку (*Gender-related Development Index, GDI; Gender Empowerment Measure, GEM*); «валове національне щастя» (*Gross National Happiness, GNH*); індекс «щасливої планети» (*Happy Planet Index, HPI*).

Деякі показники відображають окремі аспекти сталості, проте існують й такі, які дозволяють виміряти інтегральний суспільний добробут.

Для обліку якісної сторони кількісного збільшення виробництва і споживання, упродовж останнього десятиліття економісти розробили різні способи вимірювання суспільного розвитку, наприклад, такі як [1]: міра економічного добробуту (*Measure of Economic Welfare, MEW*); «сталий» національний дохід (*Sustainable National Income, SNI*); вимірювач справжніх заощаджень (*Genuine Savin, GS*); «зелений» ВВП (*Green Gross Domestic Product, Green GDP*); індекс сталого економічного добробуту (*Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW*); індикатор справжнього прогресу (*Genuine Progress Indicator, GPI*); індекс сталого суспільства (*Sustainable Society Index, SSI*).

Система інтегрованого еколого-економічного обліку фізичних і грошових показників (*System of Integrated Environmental and Economic Accounting of the United Nations, SEEA* – англ.) дає змогу визначати екологічний (екологічно модифікований) ЧВП (*Eco-domestic product, EDP* – англ.), що більше відповідає концепції Гікса. *EDP* дорівнює ВВП, зменшеному на величину зношування як штучного, так і природного капіталу. Іншими словами, це різниця між ЧВП й економічною оцінкою виснаження природного капі-

талу та впливу забруднення. Цей показник відповідає концепції Гікса про максимальний рівень споживання, якого можна досягти, зберігаючи загальний запас капіталу неушкодженим; виключає з ЧВП екологічні витрати домогосподарств та галузей [1].

“Зелений” ВВП – вимірювач економічного зростання, що враховує екологічні наслідки, які є складовими цього зростання. У 2004 р. прем'єр-міністр Китаю *Wen Jiabao* оголосив, що ВВП буде замінено “зеленим” ВВП, який буде ефективнішим індикатором роботи уряду та підставою прийняття правильних рішень в економіці. Експеримент заміни ВВП “зеленим” ВВП було визнано невдалим у березні 2007 р. з політично вмотивованого погляду, коли вартість шкоди для довкілля перевищила економічне зростання.

Вимірювач справжніх заощаджень (*Genuine Saving, GS* – англ.) розробив Світовий Банк. Традиційний показник – національний чисті заощадження (НЧЗ) – це різниця між валовими внутрішніми заощадженнями і зношуванням основного капіталу. *GS* враховує соціальні та екологічні аспекти і визначається як в абсолютному вимірі, так і у відсотках від ВВП. *GS* характеризує заощаджену частину національного доходу з урахуванням виснаження природних ресурсів, чистих зовнішніх запозичень та чистої зміни запасу капіталу. *GS* може мати від'ємне значення, що свідчить про перевагу втрат загального капіталу над заощадженнями. В основі показника лежить усвідомлення того, що країна повинна заощаджувати більше, ніж це потрібно для заміщення штучного капіталу, що зношується.

Враховувати діяльність, що перебуває за межами грошових потоків, вперше спробували *W. D. Nordhaus* і *J. Tobin* в 1972 р., обчисливши вартість праці в домашніх господарствах та деяких „міських незручностей”, таких як перенаселеність. Модифікувавши традиційний ВВП за допомогою цих оцінок, вони отримали „Вимірювач економічного добробуту” (*Measure of Economic Welfare, MEW* – англ.), що не був достатньо екологізованим [33].

Індекс сталого економічного добробуту (*Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW* – англ.) розробили економіст Г. Дейлі і теолог Дж. Кобб у 1989 р. як заміник до Вимірювача економічного добробуту та ВВП [13]. Індекс враховує потік послуг, отриманий суспільством від усіх джерел (враховуючи цінність неринкових послуг), за винятком оборонних (військових) або проміжних витрат, що не пов'язані зі створенням добробуту, та оцінки виснаження природних ресурсів і забруднення.

Індикатор справжнього прогресу (*Genuine Progress Indicator, GPI* – англ.) – це вартісний показник, розроблений у 1995 р. організацією *Redefining Progress*, що ґрунтується на величині споживчих витрат, оскільки саме споживання, а не виробництво, на думку розробників, відображає справжній рівень добробуту [32, 33]. Щодо інших компонентів ВВП, то *GPI* не враховує більшу частину державного споживання, експорт та інвестиції домогосподарств у товари тривалого користування (замість них враховуються послуги цих благ). *GPI* охоплює вартість

деяких неринкових видів діяльності, створювану домогосподарствами та добровільною суспільною працею, вигоди від транспортних шляхів, втрати, пов'язані з нерівним розподілом доходу, соціальні втрати, зумовлені транспортними аваріями, злочинами, розлученнями, зменшенням вільного часу, недостатньою зайнятістю тощо.

Основним елементом *GPI* є індивідуальні витрати споживання (що, свою чергою, є значною частиною ВВП), які скориговані на *Gini*-індекс, що відображає нерівність розподілу доходів у суспільстві. Складовими компонентами індикатора суспільного прогресу є вартість діяльності домашніх господарств, догляду за дітьми й особами похилого віку, вільного часу, добровільних громадських робіт та зміни запасу природного капіталу. Негативними показниками є втрати соціального капіталу (пов'язані зі злочинами, розпадом і розлученням сімей, неповною зайнятістю) і втрати природного капіталу (видобуток невідновлюваних ресурсів, довготермінова екологічна шкода і втрати руйнування озонового шару) та інші. Індикатор справжнього прогресу призначений для того, щоб відобразити ті аспекти економіки, які лежать поза монетарним зверненням [13].

Висновок. Сучасне наукове трактування показника добробуту полягає у сприйнятті його як міри задоволення широкого кола економічних, екологічних, соціально-культурних та духовних потреб членів суспільства.

Соціальна роль лісового господарства визначається зайнятістю населення, внеском лісового господарства в економіку та ефективністю використання лісів для суспільних потреб. За останні роки роль лісового господарства у розвитку сільських територій в Україні постійно зростає.

Для забезпечення добробуту лісозалежних громад надзвичайно важливим є також значення широкого кола послуг лісових екосистем. Особливо це стосується послуг гірських лісових екосистем, що роблять значний внесок у розвиток як громад, що живуть у високогірних місцевостях, так і громад, що живуть у підніжжях гір.

До проблем лісового господарства, які визнано міжнародними проектами ФАО, *ENPI-FLEG* такими, що потребують вирішення, віднесено відсутність процедур оцінювання і механізму плати за послуги екосистем, що надаються лісами та врахування цих послуг під час планування і виконання лісгосподарських заходів. Вважаємо, що одним із важливих завдань сучасної еколого-економічної науки є обґрунтування індикаторів (показників), що відображають справжній рівень добробуту лісозалежного населення й були б спроможні слугувати у процесі аналізу та прийняття рішень щодо розвитку лісового сектору економіки.

Традиційні макро/мікроекономічні індикатори ігнорують деградацію довкілля. Представники екологічної економіки вважають їх неадекватними вимірниками добробуту і пропонують такі методи оцінювання рівня якості життя, які беруть до уваги як ринкові, так і неринкові вигоди, зокрема послуги

екосистем. Здійснивши аналіз основних індикаторів, що вимірюють різні аспекти суспільного добробуту, дійшли висновку, що найважливішим показником, що дає змогу приймати ефективні рішення щодо розвитку всієї соціо-еколого-економічної системи та намагається врахувати всі складові компоненти добробуту, є інтегральний показник, який дає змогу оцінити реальний суспільний добробут, враховуючи економічні, екологічні та соціальні аспекти розвитку суспільства. Розробити процедури збору таких показників потрібно для різних галузей (зокрема і для лісового господарства) та усіх рівнів управління (від рівня громади і до загальнодержавного рівня).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Душна М.П. Методичні підходи до вимірювання суспільного прогресу в контексті сталого розвитку / М.П. Душна // Наук. вісник Нац. лісотех. ун-ту України: зб. наук.-техн. праць. – 2009. – Вип. 19.1. – С. 42-47.

2. Матеріали проекту ФАО «Консолідація лісової політики України». – К.: Державне агентство лісових ресурсів України, 2015. – 28 с.

3. Мельникович М. Соціально-економічні наслідки самовільних рубань та їх вплив на добробут місцевих лісозалежних громад / Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. «Еколого-економічні та соціальні проблеми неефективних і несталих методів ведення лісового господарства та незаконних лісозаготівель в Україні» [Львів, 2-3 грудня 2010 р.] // М. Мельникович, О. Генік, Г. Герасим. – Львів: Товариство «Зелений Хрест», Ліга-Прес. – 2011. – С. 99-106.

4. Перга Т.Ю. Україна в Індексі Екологічного Усталеного Розвитку: реалії та перспективи на майбутнє / Т.Ю. Перга / Екологічний вісник, січень-лютий 2005 р.

5. Соловій І.П. Соціо-еколого-економічна збалансованість розвитку: територіальний та секторальний аспекти / І.П. Соловій, М.П. Мельникович // Наук. праці Лісівничої акад. наук України: зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 8. – С. 193-198.

6. Anielski M., Rowe J. The Genuine Progress Indicator. – San Francisco: Redefining Progress. 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.RedefiningProgress.org

7. Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress / R. Costanza, M. Hart, S. Posner, J. Talberth // The Pardee Papers. – 2009. – № 4. – 46 p.

8. Bobylev S. Economic evaluation of environmental goods / S. Bobylev / Business Styles and Sustainable Development: 5th International Conference on Ethics and Environmental Policies, Kyiv, April 2-6, 2003. – P. 35-37.

9. Costanza R. An Integrative Approach to Quality of Life Measurement, Research, and Policy // R. Costanza, B. Fisher, S. Ali and other / S.A.P.I.E.N.S. Vol. 1, n° 1. 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sapiens.revues.org/index169.html>

10. Costanza R. Ecological economics: creating a sustainable and desirable future / R. Costanza // Ecological economics and sustainable forest management: developing a transdisciplinary approach for

the Carpathian Mountains. Edited by I.P. Soloviy, W.S. Keeton. – Lviv : Ukrainian National Forestry University Press, Liga-Pres. – 2009. – 432 p.

11. Costanza R., Erickson J. The index of sustainable economic welfare (ISEW) for a local authority: A case study in Italy by Pulselli, F., Ciampalini, F., Tiezzi, E., Zappia, C. Department of Chemical and Biosystems Sciences and Technologies, University of Siena, Italy, Maggio, 2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.econ-pol.unisi.it/quaderni/449.pdf>

12. Costanza R., Erickson J., Fligger K., Adams A., Adams C., Altschuler B., Balter S., Kelly J. Estimates of the Genuine Progress Indicator (GPI) for Vermont, Chittenden County and Burlington, from 1950 to 2000. *Ecological Economics*, 51 (1). – P. 139-155.

13. Daly H., Cobb J. Appendix: The Index of Sustainable Economic Welfare in : H.E.Daly and J.B.Cobb For the Common Good: Redirecting the Economy Toward Community, the Environment, and a Sustainable Future, 2nd ed. Boston: Beacon Press, 1994.

14. Diener E. & R. Lucas. Personality and subjective well-being. in: Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology, edited by: Kahneman, D., Diener, E., and Schwarz, N., Russell Sage Foundation, New York, 1999, P. 213-229.

15. Easterlin R. Explaining Happiness. *Proc. Natl. Acad. Sci.*, 100 (19), 2003. – P. 176-183.

16. Estimates of the Genuine Progress Indicator (GPI) for Vermont, Chittenden County and Burlington, from 1950 to 2000 / R. Costanza, J. Erickson, K. Fligger [та ін.] // Ecological Economics. – 2004. – Vol. 51 (1). – P. 139-155.

17. Gini-index report. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.en.wikipedia.org/wiki/Gini_index

18. Goodwin N., Nelson J., Harris J. Macroeconomic Measurement: Environmental and Social Dimensions. A GDAE Teaching Module on Social and Environmental Issues in Economics. – Global Development and Environment Institute, Tufts University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ase.tufts.edu/gdae>

19. Harris J., Codur A. Macroeconomics and the Environment. A GDAE Teaching Module on Social and Environmental Issues in Economics. - Global Development and Environment Institute, Tufts University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ase.tufts.edu/gdae>

20. Holmes T. SOCIO-7: Forests and the Quality of Life. Southern Forest Resource Assessment Draft Report. Southern Research Station, USDA Forest Service. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.srs.fs.fed.us/sustain

21. Kusel J. Well-Being in Forest-Dependent Communities, Part I: A New Approach. Forest Community Research and Department of Environmental Science, Policy, and Management University of California // Sierra Nevada Ecosystem Project: Final report to Congress, vol. II, Assessments and scientific basis for management options. Davis: University of California, Centers for Water and Wildland Resources, 1996. – P. 361-373.

22. Machado A. An index of naturalness *Journal for Nature Conservation* Volume 12, Issue 2, 22 Oct 2004. – P. 95-110.

23. Markandya A., Mason, P, Tamborra, M. Green National Accounting: Synthesising and Extending the Welfare Based and Sustainability-standard Approaches. NOTA DI LAVORO 94.2000. – Fondazione Eni Enrico Mattei. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feem.it>

24. Melnykovych M., Soloviy I. Contribution of forestry to wellbeing of mountain forest dependent communities' in the Ukrainian Carpathians. *Scientific Publications of the Academy of Forestry Sciences of Ukraine.* – Vol. 12: 233-241. 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nplanu_2014_12_36.pdf

25. Nijnik M., Oskam A. Nijnik A. Afforestation for the provision of multiple ecosystem services: a Ukrainian case study. *International Journal of Forestry Research*, 2012. – 12 p.

26. Nussbaum M., Glover J. Women, Culture and Development: a study of human capabilities. Oxford, Oxford University Press, 1995. – 481 p.

27. Quality of life. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Quality_of_life

28. Reardon J. Comments on 'Green economics: setting the scene. Aims, context, and philosophical underpinnings of the distinctive new solutions offered by green economics' / J. Reardon // *International Journal of Green Economics.* – 2007. – Vol. 1, No. 3-4. – P. 532-538.

29. Sen A. Commodities and capabilities, North-Holland Publishing Co, 1985. – 130 p.

30. Stiglitz J. GDP Fetishism. *The Economists' Voice.* The Berkeley Electronic Press / Project Syndicate, Sept 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bepress.com/ev>

31. Talberth J., Cobb C., Slattery N. The Genuine Progress Indicator 2006. Executive Summary. [Електронний ресурс] www.redefiningprogress.org

32. Talberth J., Cobb C., Slattery N. The Genuine Progress Indicator 2006 A Tool for Sustainable Development. Режим доступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.redefiningprogress.org

33. The 2005 Environmental Sustainability Index Report. Yale Center for Environmental Law and Policy. Yale University, 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.yale.edu/esi

34. The Genuine Progress Indicator 2006. Executive Summary : (published by NGO Redefining Progress) [Електронний ресурс] / J. Talberth, C. Cobb, N. Slattery // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rprogress.org/publications/2007/GPI2006_ExecSumm.pdf

35. The Human Development Report. United Nation Development program. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.hdr.undp.org/reports/global/2005

36. Vincent J., Hartwick J. Accounting for the Benefits of Forest Resources: Concepts and Experience. – Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1998. – 141 p. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ftp.fao.org/docrep/fao/005/AC272E/ac272e00.pdf>

37. Voth D. Linking Community Development with National Forest Planning and Management in the South // Voth D., Jardon M., McCauley C., Moon Z.

and Frentz I. / University of Arkansas. Southern Rural Development Cente. 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ext.msstate.edu/srdc/

И.П. Соловий, М.П. Мельникович

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ РАМКИ ОЦЕНКИ БЛАГОСОСТОЯНИЯ И КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ОБЩИН В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ГОРНЫХ ЛЕСНЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Проанализирована сущность понятий «качество жизни» и «благополучие» с точки зрения подходов эколого-экономической теории. Особое внимание обращено на значение лесных экосистем для обеспечения благополучия лесозависимых общин горных территорий.

Лесозависимые общины являются важными заинтересованными сторонами в лесном секторе и различными способами могут внести важный вклад в обеспечение устойчивого лесопользования. В то же время заинтересованные стороны сталкиваются с ограниченными финансовыми возможностями в достижении целей устойчивого лесопользования. Для рационального использования лесных ресурсов и повышения уровня благополучия местных лесозависимых общин необходимо иметь показатели, которые могли бы быть эффективными инструментами в процессах принятия решения на всех уровнях.

На основе анализа научных публикаций и собственных исследований выявлена тесная взаимосвязь между уровнем благополучия общин и потоком услуг лесных экосистем. Результаты исследования показывают, что экономические, экологические, социальные, культурные и эстетические функции лесов способствуют обеспечению благополучия горных лесозависимых общин в Украинских Карпатах.

Исследованы подходы к оценке качества жизни и благополучия общин, используемые международными организациями, а также правительствами разных стран на местном, региональном, и государственном уровнях. К актуальным проблемам лесного хозяйства отнесено отсутствие процедур оценки и механизма платы за услуги экосистем, предоставляемых лесами и механизма учета этих услуг при планировании и выполнении лесохозяйственных мероприятий, а также отсутствие интегральных показателей оценки уровня качества жизни и благополучия населения высоколесных горных территорий.

Предложено использовать интегральные показатели благополучия населения на секторальном уровне и на различных уровнях управления (от местного к национальному). Отсутствие процедур оценки услуг экосистем леса, механизма платежей за экосистемные услуги, обеспечиваемые лесами, механизма вовлечения этих услуг в планирование и осуществление лесохозяйственных мероприятий рассмотрены как проблемы существующей системы лесопользования.

Ключевые слова: благополучие, качество жизни, лесозависимая община, услуги лесных экосистем, горные территории

I. Soloviy, M. Melnykovich

CONCEPTUAL FRAMEWORKS FOR ASSESSING COMMUNITIES' WELLBEING AND QUALITY OF LIFE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MOUNTAINOUS FOREST AREAS

The essence of the concept of “quality of life” and “well-being” in terms of ecological economics theory approach discussed. In particular attention is paid to the importance of forest ecosystems for well-being of forest dependent communities in mountain areas. Well-being in forest-dependent communities has long been discussed in the context of community stability and later community sustainability, a term that includes the more general notion of forest community well-being. This includes not only economic indicators (i.e., per capita income, employment) but environmental quality and socio-cultural indicators that characterize community well-being.

Forest-dependent and local communities are important stakeholders and in many different ways they can make essential contributions to the implementation of sustainable forest management strategies. At the same time, these stakeholders are also challenged with limited financial resources. Whilst ensuring sustained sources of financing for communities thus appears as an obvious necessity, it also comes with a number of challenges. In order to efficiently use forest resources and increasing level of the well-being of local forest dependent community there are needed to have indicators that could describe the level of the well-being. The set of such indicators can serve for forest management planning and decision-making towards sustainable development of mountain forest territories and communities.

Based on the analysis of scientific publications and studies in the Ukrainian Carpathians a close relationship estimated between the level of communities' well-being and value of the flows of forest ecosystem services. The results of the study show that in a broad sense, economic, environmental, social, cultural and aesthetic functions of forests contribute considerably to the well-being of forest-dependent communities' in the mountain areas.

Different approaches to assess the quality of life and well-being of communities that used by international organizations and national governments of various countries at national and regional levels have been analyzed. It is proposed to use integral indicators for accessing human well-being at sectoral level and at different levels of governance (from local to national).

The lack of forest ecosystem services assessment procedures, mechanisms of payments for ecosystem services provided by forests, and the mechanism of including these services into the planning and implementation of forest management measure considered as a problem of current system of forest management system.

Key words: well-being, quality of life, forest dependent communities, forest ecosystem services, mountain territories